מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002–2021

שאול שלפק

תקציר

המחקר מתאר מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002–2021. מטרתו לבחון שינויים לאורך זמן בציוני הבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, בהרכב כלי המיון שעמדו לרשות המועמדים ובתוצאות תהליך הקבלה לאוניברסיטאות. נוסף על כך נבחנו הבדלים בציונים לפי מגזר אוכלוסייה, מגדר והשכלת הורים. המחקר התבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנוגע למועמדים לשש אוניברסיטאות המחקר הוותיקות בישראל.

במרבית התקופה נמצאה עלייה מתונה בציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, אך בשנת 2021 נרשמה ירידה בשני המדדים. במקביל הצטמצם פיזור הציונים, בייחוד משנת 2011 ואילך. בבגרות נמשכה מגמה זו עד סוף התקופה, ואילו בפסיכומטרי נרשמה משנת 2017 עלייה מחודשת בפיזור.

הציון הפסיכומטרי הממוצע היה גבוה יותר בקרב מועמדים מהמגזר היהודי בהשוואה למועמדים מהמגזר הערבי ומקבוצת ה״אחרים״, אך הפערים הצטמצמו לאורך התקופה. בציוני הבגרות לא נמצאו הבדלים עקביים בין המגזרים. בקרב גברים נמצא ממוצע פסיכומטרי גבוה יותר, ואילו משנת 2009 נמצא יתרון מתון לנשים בממוצע הבגרות. כמו כן נמצא קשר עקבי בין השכלת ההורים לבין ההישגים בשני כלי המיון: ככל שהשכלת ההורים הייתה גבוהה יותר, כך היו גבוהים יותר הציון הפסיכומטרי וממוצע הבגרות.

במהלך התקופה חל שינוי ניכר בהתפלגות כלי המיון שעמדו לרשות המועמדים בעת הגשת מועמדותם. שיעור המועמדים שהחזיקו בציון פסיכומטרי בלבד ירד מ־22% בשנת 2002 ל־6% בשנת 2021, ואילו שיעור בעלי ציון בגרות בלבד עלה מ־1% ל־13%. שיעור המועמדים שהחזיקו בשני הציונים עלה עד שנת 2020, אך ירד בשנת 2021. בשנה זו עלה לראשונה שיעור המועמדים בעלי ציון בגרות על שיעור בעלי הציון הפסיכומטרי. ממצאים אלה מתיישבים עם התרחבותם של ערוצי קבלה שאינם מחייבים ציון פסיכומטרי.

בתוצאות תהליך הקבלה נמצא כי שיעור המועמדים שהתקבלו אך לא החלו ללמוד ירד מ־21% ל־12%. ברוב שנות המחקר היה שיעור המתקבלים שלמדו גבוה משיעור הנדחים, ואילו בשנת 2021 עמד שיעורן של שתי הקבוצות על כ־44%.

הממצאים מצביעים על שינויים ניכרים במאפייני המועמדים ובכלי המיון שעמדו לרשותם; עם זאת, מאחר שמדובר בניתוח תיאורי של אוכלוסיית מועמדים נבחרת, יש לפרשם בזהירות. המשך המעקב אחר מגמות אלה חשוב לבחינת תפקודם של כלי המיון ולשמירה על מערכת קבלה תקפה והוגנת.